

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Mączyńskiej:
Funkcjonowanie dzieci alkoholików w środowisku szkolnym.
Studium socjopedagogiczne

Pani mgr Anna Mączyńska podjęła w swojej rozprawie problem funkcjonowania dzieci alkoholików w środowisku szkolnym, wraz z odzwierciedleniem szerokiego spektrum trudności wynikających z obciążenia czynnikami genetycznymi i środowiskowymi.

Praca ma charakter empiryczny, stanowiąc studium socjopedagogiczne.

Autorka w konstruktywny sposób realizowała badania porównawcze pomiędzy dziećmi alkoholików i nie alkoholików, co umożliwiło dokładną obserwację zachowań szkolnych jednej i drugiej grupy, w tym zwrócenie uwagi na znacznie większe narażenie dzieci z rodzin alkoholowych na problemy o charakterze internalizacyjnym.

Przedstawiona recenzja rozprawy doktorskiej składa się z:

1. Oceny struktury pracy.
2. Merytorycznej oceny rozprawy.
3. Uwag szczegółowych
4. Końcowego wniosku

1. Struktura pracy

Przedstawiona do recenzji praca liczy 292 strony. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów głównych, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków i spisu tabel.

We wstępie autorka uzasadniła celowość i wartość podjętej tematyki w kontekście współczesnych nurtów badawczych ze szczególnym ukierunkowaniem na dokładną diagnozę funkcjonowania dzieci alkoholików w środowisku szkolnym. W związku z tym obszar diagnozy został rozszerzony o wielowymiarowy, interdyscyplinarny charakter

obejmujący zarówno studium przypadku, jak i wywiady, opinie psychologów i pedagogów, co miało przyczynić się do uzyskania głęboko wnikliwych i wiarygodnych danych.

Praca składa się z części teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. W rozdziale pierwszym podjęto próbę zdefiniowania choroby alkoholowej, przedstawienia choroby alkoholowej i alkoholizmu jako problemu społecznego. W rozdziale drugim uwzględniono problematykę sytuacji rodzin z problemem alkoholowym. W rozdziale trzecim przedstawiono charakterystykę zaburzeń wieku dziecięcego, wynikających z problemów dorastania w rodzinie alkoholowej. Rozdział czwarty zawiera założenia badawcze pracy a w rozdziale piątym przedstawiono założenia metodologiczne pracy.

W rozdziale szóstym zaprezentowano autorski program pomocy dzieciom z rodzin alkoholowych „Schodami w dorosłość”. Całość pracy zamyka zakończenie, bibliografia, spis rysunków i spis tabel.

Część teoretyczna pracy obejmuje cztery rozdziały główne.

Rozdział pierwszy zatytułowany; *Rys socjologiczny i pedagogiczny choroby alkoholowej* stanowi uporządkowane i przemyślane studium wiedzy w powyższym problemie oparte na szerokiej analizie literatury naukowej i trafnym odniesieniu do nauki Kościoła w zakresie trzeźwości, a podkreślenie przez autorkę, iż naruszenie chrześcijańskiej cnoty umiarkowania, prowadzi do utraty trzeźwości człowieka, stanowi centrum dalszych wywodów naukowych prezentowanych na łamach tej pracy. Dokładnie przedstawiona została również klasyfikacja zaburzeń związanych z używaniem alkoholu, adekwatnie do Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Przyczyn Śmierci zalecanej przez Światową Organizację Zdrowia.

Problem zjawiska koalkoholizmu stanowiący sedno rozdziału drugiego odzwierciedla bardzo dokładną analizę sytuacji rodzin z problemem alkoholowym. Autorka trafnie podkreśla w tym rozdziale, iż szkodliwe i uzależniające wzorce picia prezentowane przez rodziców odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu nieprawidłowych mechanizmów kierujących procesem rozwoju i przygotowania do dorosłego życia ich dzieci.

Autorka przywołuje na bazie odpowiednio dobranej literatury założenia dotyczące głównych wzorców relacji z niepijącą matką, aktywujące dwie różne ścieżki internalizacji problemów interpersonalnych. Ukazuje różne formy współzależnienia i funkcjonowania

w tej sytuacji rodziny, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji dzieci, ich zachowań i odporności psychicznej.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Charakterystyka zaburzeń wieku dziecięcego wynikająca z problemów dorastania w rodzinie alkoholowej*, przedstawiono zaburzenia w rozwoju fizycznym i emocjonalnym dzieci, wskazując na czynniki ryzyka bezpośrednio wpływające na dynamikę rodziny. Adekwatnie do podejmowanych treści autorka odpowiednio przedstawia wyniki badań naukowych dotyczących dzieci alkoholików, w tym dziewcząt, w wieku 6-17 lat, które wykazują większą częstotliwość występowania zespołu nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi-ADHD, jak również istotne wyniki badań, wskazujące, iż dzieci alkoholików są czterokrotnie bardziej narażone na uzależnienie niż ich rówieśnicy. Autorka pracy odwołuje się również do wyników badań stwierdzających, iż u dzieci z rodzin z problemami alkoholowymi częściej niż dzieci z rodzin bezalkoholowych występują objawy obniżonego nastroju i zaburzeń depresyjnych.

Część metodologiczna w rozdziale czwartym, prezentuje teoretyczne podstawy badań własnych, w kontekście interdyscyplinarnym, pedagogiki, psychologii, socjologii.

Prawidłowo sformułowano przedmiot, cel badań i problemy badawcze. Do głównego problemu badawczego *Jakie problemy i zaburzenia w adaptacji społecznej i emocjonalnej wpływające na funkcjonowanie w środowisku szkolnym wykazują dzieci z rodzin alkoholowych*, sformułowano trzy problemy szczegółowe.

Autorka w sposób przemyślany i zamierzony wyznaczyła szeroką grupę badawczą, obejmującą różnorodną instytucję oświatową, w tym szkoły podstawowe, średnie, Dom Ludowy w Cerekwi (placówka kultury) Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień,

III Wydział Rodzinny i Nieletnich w Sądzie Rejonowym w Radomiu, Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Radomiu, Caritas Diecezji Radomskiej i Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Radomiu.

Dla osiągnięcia celu badań autorka zastosowała metodę sondażu diagnostycznego.

W badaniach posłużono się studium przypadku, wywiadem i psychorysunkiem, jako badaniem retrospektywnym.

Drugi rozdział metodologiczny przedstawia funkcjonowanie dzieci z rodzin alkoholowych w kontekście poczucia własnej wartości, problemów dzieci z rodzin alkoholowych w

środowisku szkoły i roli środowiska szkolnego w procesie wsparcia dzieci z rodzin alkoholowych. Przedstawione wyniki badań wskazują, że u dzieci z rodzin alkoholowych występuje agresja, wycofanie społeczne, zaburzone kompetencje społeczne, brak refleksyjności, problemy z koncentracją, problemy dydaktyczne i wychowawcze w szkole, jak również brak umiejętności rozwiązywania problemów.

Niezmiernie ważne w rozpoznaniu trudności społecznych dzieci z rodzin alkoholowych jest wskazanie przez autorkę odpowiedzialności nauczycieli, którzy często nie wykazują większego zainteresowania problemami dzieci, niejednokrotnie brak im empatii, w wielu przypadkach nie przestrzegają zasad etyki zawodowej, która powinna być ukierunkowana na dobro dziecka.

Autorka przedstawiając wyniki badań podkreśla również istotę czynników środowiskowych, wśród których na uwagę zasługuje nastawienie rodziców do szkoły, akceptacja ucznia w klasie szkolnej, czy też stosunek do niego nauczyciela i rówieśników.

Rozdział szósty pracy stanowiący kompendium wiedzy ukierunkowanej na pracę z dziećmi i młodzieżą w obszarze działań profilaktycznych, oparty jest o autorski Program Pomocy Dzieciom z Rodzin Alkoholowych w pokonywaniu trudności w środowisku szkolnym „Schodami w Dorosłość”. Celem programu jest wyposażenie jednostkę w kompetencje formułowania własnych przekonań na temat swojej osoby „jak widzę siebie” „jak mogą mnie widzieć inne osoby”. Założenia teoretyczne tego programu odwołują się do dorobku naukowego psychologii i myśli Kościoła Katolickiego. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie w programie prawa dzieci z rodzin alkoholowych do szacunku, konieczność uświadamianie im, że zasługują na taki sam szacunek, jak pozostałe dzieci, wzrastające w rodzinach wolnych od problemu uzależnienia, kreowanie właściwej samooceny i poczucia własnej tożsamości.

Ogromną wartość posiada różnorodność zastosowanych w programie metod i form pracy, które obejmują inscenizacje, zabawy w teatr, psychodramę, zajęcia z podziałem na grupy wiekowe (7-11 lat, 12-17 lat), grupy liczące średnio 6-8 osób, spotkania indywidualne z psychologiem i pedagogiem.

Struktura programu została oparta o poszczególne moduły, takie jak: „Kształtuję własną tożsamość-ja” „Rozpoznaję trudności i problemy szkolne” i „Uczę się, jak wejść w dorosłość”.

2. Merytoryczna ocena rozprawy

Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie, że jest to praca interdyscyplinarna dotycząca zagadnień z zakresu pedagogiki, psychologii, filozofii i nauk o zdrowiu.

W ten sposób przedstawia ona nowatorski charakter spojrzenia na sytuację dzieci pochodzących z rodzin alkoholowych w środowisku szkolnym. Realizacja zamierzeń badawczych i ich weryfikacja prezentuje wysoki poziom znajomości zasad metodologicznych i umiejętności korzystania z nich w konkretnych sytuacjach badawczych. Można więc z całym przekonaniem stwierdzić, że praca jest oryginalna i można ją umiejscowić w obszarze innowacji pedagogicznych. Cel pracy został osiągnięty a wyniki badań mogą posłużyć jako inspiracja do dalszych badań interdyscyplinarnych nad sytuacją dzieci z rodzin alkoholowych. Warto podkreślić również znaczenie autorskiego Programu „Schodami w dorosłość”, który może stanowić podstawę dalszych badań nad asymilacją dzieci z rodzin alkoholowych w środowisku społecznym, jak również stanowić cenny przewodnik metodyczny dla pedagogów, psychologów i terapeutów pracujących z tą grupą dzieci i młodzieży.

3. Uwagi szczegółowe

Biorąc pod uwagę znaczący charakter powyższej pracy, jej nowatorstwo, interdyscyplinarność i wkład w rozwój naukowy dotyczący postrzegania sytuacji szkolnych dzieci z rodzin alkoholowych, chcę podkreślić, że moje nieliczne uwagi dotyczą jedynie propozycji możliwości zastosowania ich w pracy jeszcze przed jej wydaniem, jeśli oczywiście taka będzie wola autorki.

W rozdziale drugim opisującym zjawisko koalkoholizmu można by szerzej potraktować sytuację dziecka w rodzinach alkoholowych, biorąc pod uwagę rodziny o różnym statusie społecznym, celem dokonania porównania, można by odnieść ten problem do rodzin wielokulturowych, gdzie również występują problemy uzależnienia, ale niejednokrotnie wyznaczają inne „warunki” radzenia sobie z trudnościami społecznymi i szkolnymi.

Studium przypadku można by rozszerzyć o grupę dzieci z rodzin alkoholowych, gdzie jeden z rodziców odbywa karę pozbawienia wolności, a w warunkach wolnościowych pozostaje drugi rodzic również uzależniony. Taka sytuacja jest szczególnie trudna dla dziecka, a możliwości radzenia sobie z trudnościami w wielu przypadkach przekraczają jego możliwości.

Proponuję również przeanalizować wybrane aspekty pracy w odniesieniu do najnowszej literatury przedmiotu, w tym obcojęzycznej, co oczywiście umożliwi dokonanie porównania sytuacji dzieci w polskich rodzinach alkoholowych i dzieci z wybranych krajów Unii Europejskiej. Znaczące byłoby nie tylko porównanie przeżywanych trudności, ale przede wszystkim możliwości wsparcia zarówno dziecka, jak i rodziny.

4. Końcowy wniosek

Oryginalność pracy i jej wkład w rozwój badań pedagogicznych potwierdza jej zgodność z warunkami i wymaganiami określonymi w art.13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym, Przepisy wprowadzające Ustawę-Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DZ. U. z 2018 r. poz. 1669) zgodnie z którą jest przeprowadzone to procedowanie, w związku z tym upoważnia mnie to do wniosku o dopuszczenie pani mgr Anny Mączyńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Barbara Nowak